

Danka Ninković Slavnić¹

*Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka*

Kristina Milić²

*Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka*

Zapostavljena tema obojena senzacionalizmom: pozicija pravosudnog sistema u medijima u Srbiji

SAŽETAK

Rad istražuje medijsku reprezentaciju pravosudnog sistema nudeći analizu tri aspekta: položaj ove teme na medijskoj agendi, izvore koji o njoj govore i novinarski pristup temi. Istraživanje je zasnovano na analizi sadržaja sprovedenoj u okviru globalnog istraživačkog projekta Journalistic Role Performance (JRP). Ukupan uzorak za Srbiju čini 6.067 vesti objavljenih u 11 nacionalnih medija tokom 2020. godine. Rezultati pokazuju da je funkcionisanje pravosudnog sistema dvostruko marginalizovano u srpskim medijima. Kao prvo, tema je nedovoljno vidljiva – samo 1,4% vesti (N=87) se odnosi na nju i, kao drugo,

1 Kontakt: danka.ninkovic@fpn.bg.ac.rs

2 Kontakt: kristina.malesevic@fpn.bg.ac.rs

i kada izveštavaju mediji uglavnom usmeravaju svoju pažnju na pojedinačna suđenja, retko diskutujući o funkcionisanju pravosudnog sistema, njegovoj reformi ili relevantnosti za građane. Dalja analiza otkriva da su u izveštavanju o pravosuđu dominantne uloga čuvara (engl. *Watchdog Role*) i zabavljačka uloga (engl. *Infotainment Role*) koje se često kontradiktorno kombinuju u *tabloidni watchdog*, hibridnu formu izveštavanja o politički relevantnim suđenjima na senzacionalistički način.

KLJUČNE REČI: pravosudni sistem, medijska agenda, novinarske uloge, medijska reprezentacija pravosuđa

1. UVODNA RAZMATRANJA

Medijsko izveštavanje o radu pravosudnog sistema predstavlja važan element u formiranju demokratski orijentisanog društva. Mediji su nezaobilazni posrednik između pravosuđa i javnosti, odnosno od načina na koji mediji obavljaju svoju funkciju zavisi i formiranje stava javnosti prema pravosudnom sistemu u celini, ili nekim njegovim delovima. Posledice adekvatnog medijskog izveštavanja o pravosudnom sistemu mogu se ogledati u tri pozitivna efekta na javnost: obrazovanje građana o načinu na koji pravosuđe funkcioniše, jačanje uverenja javnosti da se procesi odvijaju prema pravilima jer se usred prisustva medija sudovi ponašaju na najpravedniji način i, generalno, povećanje poverenja u pravosuđe (Fox et al. 2007, 14). Poverenje se dalje odražava na legitimnost koju ova grana vlasti ima u demokratskom društvu (Moran 2014). No, uprkos važnosti odnosa između pravosuđa i medija, primetno je da je ova grana vlasti medijima manje atraktivna nego zakonodavna i izvršna. Ovo se delimično može objasniti i činjenicom da su građani deo izbornih procesa koji omogućavaju političarima da dođu na javne funkcije, dok takva direktna veza ne postoji između javnih službenika u pravosuđu i ostalih građana (Vining & Marcini 2014).

Pored navedenih razloga koji su univerzalni u svim modernim demokratijama, vidljivost pravosudnog sistema u medijskom izveštavanju u Srbiji dodatno dobija na značaju s obzirom na to da je reč o ključnoj društvenoj sferi u kojoj se dešavaju brojne promene u poslednje dve decenije. Reforma pravosudnog sistema Srbije je u toku, i to je proces koji ne ide pravolinijski, već je vrlo kompleksan, dugotrajan i daleko od okončanog. Prema poslednjim analizama međunarodnih organizacija i domaćih ekspertskih udruženja, „stanje u pravosuđu je identifikovano kao jedan od najvećih problema u izgradnji vladavine prava i demokratije” (Radojević 2022, 39). Pored potrebe da zbog svojih građana uredi ovu oblast, Srbija se obavezala i na reformu pravosuđa u pristupnom procesu ka članstvu u EU, posebno 2016. godine kada su otvorena dva nova po-

glavlja *Pravosuđe i osnovna prava (Poglavlje 23)* i *Pravda, sloboda i bezbednost (Poglavlje 24)*. Tada je u akcioni plan uvršćena i potreba za obezbeđivanjem veće nezavisnosti oblasti pravosuđa, koja će biti garantovana Ustavom Republike Srbije, što je rezultiralo promenom Ustava početkom 2022. godine. Reforma i obezbeđivanje nezavisnosti pravosuđa su visoko vrednovani i pozicionirani na domaćoj političkoj i javnoj agendi jer se u centru pregovaračkog procesa sa EU nalazi vladavina prava, a reforma pravosuđa predstavlja jedan od četiri osnovna dela *Poglavlja 23*, pored borbe protiv korupcije, osnovnih prava i prava građana EU.³

Istraživanje predstavljeno u ovom radu sagledava da li se i kako značaj pravosudnog sistema kao teme na političkoj i javnoj agendi Srbije reflektuje na medijsku sliku. Analiza ima za cilj da ispita da li mediji prate političku agendu i zvanični narativ ili, pak, držeći se svojih kriterijuma i novinarskih standarda, favorizuju drugačiju reprezentaciju aktivnosti koje se odvijaju u okviru pravosudnog sistema. Pristup u ovom radu je holistički i kada je u pitanju formiranje uzorka koji reprezentuje medijsku sferu u Srbiji i kada je reč o širokom fokusu aktivnosti koje čine pravosudni sistem u celini. Zahvaljujući ovakvom polazištu rad će moći da objasni koji segmenti pravosuđa dospevaju do publike posredstvom medija i na koji način se o njima izveštava. Da bi se pružio zaokružen uvid u temu istraživanja, rad se oslanja na tri teorije koje se u radu tretiraju kao komplementarne – teoriju o uspostavljanju agende, teoriju o društvenoj produkciji vesti, kao i o profesionalnim novinarskim ulogama.

2. PREGLED LITERATURE O ODNOSU MEDIJA I PRAVOSUDNOG SISTEMA

Najviše istraživačke pažnje usmerene na analizu odnosa medija i pravosuđa posvetili su naučnici u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD). Njihovi radovi su u najvećoj meri usmereni na proučavanje pojedinačnih aspekata unutar pravosudnog sistema, kao što su: izveštavanje o radu Vrhovnog suda; medijsko praćenje određenih sudskih procesa povezanih sa kriminalom; specifičnosti relacije mediji–sudnice u kontekstu potrebe da se poštuju i sloboda izražavanja i pravo na fer suđenje; vrednost vesti (engl. *news value*); prisustvo kamera u sudnicama i njihov uticaj na proces suđenja (Moran 2014, 150–151). Analizira

3 Ministarstvo za evropske integracije Republike Srbije sprovodi elektronski kurs „Vodič kroz pregovore Srbije i Evropske unije” u okviru programa obuke Ministarstva za evropske integracije, koji je namenjen pripremi i jačanju administrativnih kapaciteta za proces pregovora Srbije i EU. U okviru kursa nalazi se i Klaster 1 – Pravosuđe i osnovna prava. Dostupno na: <https://www.mei.gov.rs/srl/obuka/e-obuke/vodic-kroz-pregovore-srbije-i-evropske-unije/klasteri/klaster-1/poglavlje-23-pravosudje-i-osnovna-prava/> (pregledano 30. septembra 2022).

se kako mediji prate pojedine slučajeve i rad institucija, poput Vrhovnog suda (Vining & Marcin 2014) ili specifične procese, kao što je dosuđivanje smrtnih kazni (Vining et al. 2015). Tako se stiče dojam da fokus istraživača u SAD ostaje na određenim segmentima pravosudnog sistema i načinu na koji je on prikazan u izabranim medijima.

Drugačiji pristup, koji istražuje koji aspekti rada pravosudnog sistema bivaju predmet novinarskog izveštavanja, je izuzetno redak. Uvid u literaturu otkriva korpus zapostavljenih istraživačkih pitanja: kako se pravosuđe kao sistem reprezentuje u medijima, koje aktivnosti i događaji su vidljivi i na koji način, koje teme vrlo retko uspevaju da postanu vest. Među malobrojne autore koji su iz te perspektive istraživali reprezentaciju pravosuđa spadaju Vilijam Haltom⁴ (William Haltom 1998) i Ričard Foks sa saradnicima (Fox et al. 2007), koji su se bavili američkim medijima, dok je u Velikoj Britaniji takav pristup koristio profesor Lesli Moran (Leslie J. Moran 2014). Bez obzira na polazište koje su istraživači primenili, neki nalazi koji se odnose na medijske prakse izveštavanja o pravosuđu se ponavljaju. Određene oblasti pravosuđa su podzastupljene, na primer građanske parnice i javno pravo, dok su druge prezastupljene u medijima u odnosu na stvarnost. Neproporcionalni udeo čine izuzetni događaji u sudnici, tako da uobičajene prakse ostaju ispod medijskog radara i kontrole od strane javnosti (Haltom 1998, prema: Moran 2014). Događaji i aktivnosti koje potencijalno imaju veliki pravni, društveni i politički značaj, po pravilu, u kontekstu SAD, imaju manje šanse da budu vest nego pojedinačna suđenja (Haltom 1998, prema: Moran 2014, 151).

Pored fokusa na suđenja, istraživači ukazuju i da je način na koji se ta suđenja prate dominantno senzacionalistički. Foks sa saradnicima (Fox et al. 2007) taj pristup naziva „tabloidnom pravdom” (engl. *Tabloid justice*) ukazujući na tri važna elementa tog fenomena: podrivanje obrazovne funkcije medija i njena zamena zabavljačkom ulogom, grozničavo medijsko praćenje i brojne aktivnosti koje se organizuju u sklopu praćenja tih suđenja; i pažnja publike koja na ovaj način stečene uvide koristi kao sredstva za razumevanje i procenu pravnog sistema i pravosudnih procesa (Fox et al. 2007, 6). Na senzacionalistički pristup ukazuju i drugi istraživači ističući da elementi vesti, kao što su drama, novitet i senzacionalizam, utiču na to o kojim slučajevima će mediji izveštavati više nego tradicionalni indikatori, kao što je pravna važnost slučaja (Vining et al. 2015). Rezultat je situacija u kojoj je medijska industrija, po mišljenju autorke Evon Dževks (Yvonne Jewkes), „kolektivno kriva zbog povlađivanja najvoajerističkim porivima i jakim emocijama publike” (Jewkes 2004, 77). Tabloidni medijski pristup stavlja pitanja pravde i pravičnosti u drugi plan, dok u prvi plan izbijaju motivi medija da se privuče što brojnija publika „slikama koje golicaju maštu i neodoljivim zapletima koji se grade oko ličnosti” (Fox et al. 2007, 7).

4 U knjizi (1998) “Reporting on the Courts: How the Mass Media Cover Judicial Actions”, Chicago: Burnham.

Autori navedenih istraživanja naglašavaju da ovakva medijska reprezentacija pravosuđa stvara pogrešnu sliku pravosudnog sistema, neretko ponavljajući i jačajući stereotipe i društvene podele i urušavajući poverenje građana u njegove institucije.

Naučni tekstovi koji se bave relacijom mediji – pravosuđe u Srbiji su retki, posebno oni koji počivaju na empirijskom istraživanju i analizi medijskog sadržaja. Postojeće studije su dominantno rezultat rada pravnika i kriminologa koji su zainteresovani za to kako oblast njihove ekspertize prikazuju mediji. Istraživanja su uglavnom usko fokusirana na medijsko izveštavanje o specifičnim temama kao što su sudski postupci u slučajevima rodno zasnovanog nasilja (Mršević 2017), zloupotrebe dečjeg rada (Stevanović 2017), izveštavanja o sudskoj primeni prakse uslovnog otpusta (Vujičić 2017). U analizi medijskog izveštavanja o rodno zasnovanom nasilju Mršević (2017) nalazi da mediji izveštavaju sve doslednije prateći ceo tok pravosudnog postupka protiv počinioca nasilja i da je ovakvo izveštavanje postalo deo redovne medijske prakse. Osnovna karakteristika ovih medijskih tekstova je minimiziranje ozbiljnosti nasilja i sklonost medija da „usvajaju stil tzv. tabloidnih medija, izveštavajući o nasilju na trivijalan i senzacionalistički način” (Mršević 2017, 204). Senzacionalistički pristup i narušavanje privatnosti zastupljeni su i tokom izveštavanja o deci kao žrtvama zloupotrebe dečjeg rada, teme koja nije prepoznata kao značajna u medijskoj slici Srbije (Stevanović 2017). Do sličnih rezultata došla je i studija petogodišnjeg izveštavanja online izdanja tri štampana medija sa najdužom tradicijom u Srbiji (Politika, Večernje novosti i Blic) o temi instituta uslovnog otpusta. Vujičić (2017) pokazuje da mediji, generalno posmatrano, nisu zainteresovani za ovu oblast pravosuđa, ali da medijski sadržaji koji su se bavili ovim pravnim institutom nisu bili zasnovani na profesionalnim imperativima koji se koriste za izgradnju novinskih priča (Vujičić 2017, 291). Na sličnom tragu je i studija koja je, između ostalog, pokušala da odgovori na pitanje kako je kriminal zastupljen u srpskim medijima. Autori ove studije zaključuju da „mediji dominantno teže da se bave najtežim i „najspektakularnijim” oblicima kriminala, a ne najrasprostranjenijim” (Jugović & Bogetić 2017, 101).

Mediji se pojavljuju kao sporedna tema u okviru širokog polja pravnih studija u Srbiji sa fokusom na posledice medijskog izveštavanja po pravosuđe. Tako, na primer, razmatrajući politički uticaj na kaznenu politiku unutar pravosudnog sistema Srbije, Mitrović (2012) sredstva javnog informisanja vidi kao aktere koji kamufliraju stvarne probleme pravosuđa i kaznene politike. On primećuje da su u medijima zastupljeni „pažljivo cenzurisani kritički prilozi i izveštaji o još nedovršenoj reformi pravosuđa, pa čak i oni koji su dolazili od stranih mentora vladajuće političke garniture u Srbiji” (Mitrović 2012, 91). Istovremeno, analiza medijske slike organizovanog kriminala pokazuje da srpski mediji, generalno posmatrano, ne posvećuju mnogo pažnje ovoj temi (Banović i Ilić, 2019). Značaj posvećivanja veće pažnje medija u izveštavanju o organizovanom kriminalu autori vide u direktnom uticaju kako na pravosudni

sistem, pre svega na oblast kontrole kriminaliteta, tako i na jačanje društvene svesti o zločinima i pravosudnom sistemu (Banović & Ilić 2019).

Pregled dostupne literature sugerije da u izučavanju odnosa medija i pravosudnog sistema u Srbiji postoje dve važne praznine koje ovaj rad nastoji da popuni. Kao prvo, parcijalni pristup koji se odnosi na jednu specifičnu oblast ne daje uvid u to kako mediji tretiraju pravosudni sistem u celini, koliko mu daju pažnje, kao i koje aspekte njegovog rada i na koji način prate. Drugo, evidentan je nedostatak empirije koja bi podacima potkrepila navedene tvrdnje s obzirom na to da je većina studija koja razmatra pravosudni sistem i medije zasnovana na kritičkom pregledu teorijskih postulata i rezultata prethodnih studija. U tom smislu, ovaj rad baziran na analizi sadržaja mapira koji aspekti rada pravosudnog sistema bivaju predmet medijskog izveštavanja i donosi empirijski zasnovan uvid u način na koji mediji predstavljaju treću granu vlasti javnosti.

3. TEORIJSKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Način na koji mediji reprezentuju pravosudni sistem u ovom radu proučavaćemo kroz tri aspekta naslanjajući se na tri odvojena, ali međusobno povezana teorijska uvida: vidljivost teme na medijskoj agendi (engl. *Agenda setting*), zastupljenost izvora informacija i izraženost novinarskih uloga koje se manifestuju kroz medijski sadržaj.

Prvi teorijski korpus koji je relevantan za ovaj rad je *Agenda setting*, odnosno teorija o uspostavljanju dnevnog reda medija. Izuzetno relevantan odgovor na pitanje zašto su mediji važni ponudili su pre više od pola veka Maksvel Makombs (Maxwell McCombs) i Donald Šo (Donald Shaw) kada su, citirajući u svom utemeljivačkom tekstu američkog politikologa Bernarda Koena (Bernard Cohen) naveli da mediji utiču „o čemu da mislimo” (engl. *what to think about* prema: McCombs & Shaw 1972, 177). Time su pažnju istraživača preusmerili sa medijskih efekata na ponašanje individua ka, do tada zapostavljenoj posledici medijske upotrebe, učestvovanju medija u oblikovanju javnog znanja. Selektujući određene događaje, dodeljujući im pažnju mediji definišu društvenu važnost tema, odnosno postavljaju agendu društva. Teorija koja se tako i zove – uspostavljanje agende (engl. *Agenda setting*) povezuje učestalost, naglašenost, istaknutost specifičnih tema u medijima sa relevantnošću i značajem koju javnost pripisuje toj temi.⁵ Iako je nastala kao deo istraživanja predizborne komunikacije, teorija uspostavljanja agende je od tada primenjena u

5 Iako je od svog nastanka teorija o postavljanju agende izrasla „iz hipoteze u istraživačku oblast” (McDonald 2004, 193), za potrebe ovog rada ćemo koristiti polazišta koja su u jezgru ove teorije i na koje se najčešće referiše kao na agendu tema (engl. *issue agenda*).

brojnim komunikacijskim, medijskim i geografskim kontekstima što je svrstava među najčešće korišćene pristupe za proučavanje medijskih efekata (McCombs & Reynolds 2009). Istraživanja su potvrdila vezu između agende medija i agende javnosti koja ostaje jaka i u izmenjenim komunikacijskim okolnostima kada sve više ljudi koristi internet za informisanje i kada postoji diverzifikacija kanala i sadržaja. Tako je istraživanje koje je proučavalo važnost agende štampe pokazalo da je „za ljude koji slabo koriste internet korelacija sa agendom štampe +.90, dok je za ljude koji ga intenzivno koriste korelacija +.70, što pokazuje da i na njih štampa utiče” (Coleman & McCombs 2007, prema Shaw & McCombs 2008, 6).

Polazeći od znanja da su etablirani mediji (bez obzira da li je reč o onlajn ili tradicionalnom izdanju) kao svojevrsni medijski brendovi i dalje veoma važan izvor vesti (Nelson 2020), kao i da postoji veza između naglašavanja određene teme u medijima i percepcije njenog značaja u javnosti, ovaj rad je fokusiran na vidljivost pravosuđa u najrelevantnijim nacionalnim medijima. Dalje, razumevajući ključnu ulogu medija u formiranju javnog mnjenja i razumevanju društvenih fenomena, cilj ovog istraživanja je da se ustanovi pozicioniranje pravosuđa na medijskoj agendi, kao i prisutnost određenih tema u širokoj oblasti pravosudnog sistema.

Drugi teorijski upliv koristan za ovo istraživanje dolazi iz Birmingemskog centra za kulturne studije i odnosi se na ulogu izvora u društvenoj konstrukciji vesti. Pored toga što je važno koliko je neka oblast vidljiva u medijima i kroz koje teme, da bi se stekao potpuniji uvid u način na koji je mediji prikazuju neophodno je analizirati i čija mišljenja, stavove, iskustva mediji prenose. Ili, jednostavno rečeno, ko su izvori vesti? Stjuart Hol (Stuart Hall) je, govoreći o ulozi medija u društvu ukazao na jedan paradoks – u svom nastojanju da budu nepristrasni i da ne iznose svoje stavove, odnosno da ih jasno odvoje od činjenica, novinari se u najvećoj meri oslanjaju na zvanične izvore, čime reprodukuju definiciju stvarnosti vladajućih elita (Hall 1978, 58). U vrlo uticajnoj analizi društvene konstrukcije vesti, Stjuart Hol ukazuje da mediji omogućavaju pojedincima koji su u ulozi izvora privilegovanu, primarnu poziciju u definisanju tema i događaja o kojima se izveštava (engl. *primary definers*). Njihova interpretacija je osnovna, prva, ona pomaže da se vest uokviri na određeni način i da se događaj smesti u mapu značenja, čime to određenje postaje referentna tačka za sve dalje debate o temi. Hol ukazuje na tri vrste izvora koji spadaju u tu kategoriju, i to su predstavnici javnih institucija, organizovanih interesnih grupa i eksperata (Hall 1978, 58). Jaki odnosi međuzavisnosti između novinara, političkih aktera i ekspertskih izvora na koje je ukazivala originalna teorija i dalje postoje (Anstead & Chadwick 2018). Koliko su oni vidljivi u strukturi izvora kada je reč o tekstovima o pravosuđu u Srbiji, da li se, koliko često i u kom kontekstu pojavljuju neki drugi subjekti takođe će biti predmet ove analize.

Treće teorijsko polazište korišćeno u ovom radu dolazi iz studija novinarstva i odnosi se na novinarske uloge. Profesionalne novinarske uloge česta su tema akademskog istraživanja i njihova manifestacija ogleda se u vrednostima,

idealima i novinarskim praksama u svakodnevnom radu (Mellado et al. 2017). U ovom istraživanju će se analizirati kako se različite profesionalne uloge manifestuju u medijskom sadržaju. Novinarskim ulogama može se pristupiti iz tri različite perspektive: prva se odnosi na stepen prisustva novinarskog glasa, stava u novinarskoj priči, druga na odnos koji novinarstvo ima sa izvorima moći, dok se treća bavi načinom na koji novinarstvo pristupa publici (Hanitzsch 2007; Mellado 2015). Profesionalne novinarske uloge u medijskim sistemima moguće je proučavati kroz predefinisane indikatore koji „pokrivaju glavne uloge koje su empirijski proučavane u različitim okruženjima” (Mellado 2015, 600): intervencionistička uloga (engl. *Interventionist Role*), uloga čuvara (engl. *Watchdog Role*), lojalistička uloga (engl. *Loyal-facilitator Role*), uloga servisa (engl. *Service Role*), zabavljačka uloga (engl. *Infotainment Role*) i građanska uloga (engl. *Civic Role*).

Prisustvo ili odsustvo novinarskog glasa u medijskom tekstu može se identifikovati kroz intervencionističku ulogu (engl. *Interventionist Role*)⁶. Ova uloga posmatra novinara kao aktivnog učesnika u izgradnji stavova javnog mnjenja sa eksplicitnim glasom u medijskom sadržaju. U okviru ove dimenzije novinar „predlaže ili zahteva promene u pogledu načina na koji se određena akcija sprovodi od strane neke grupe ili pojedinca” (Mellado 2015, 598).

Odnos novinara i izvora moći, bilo da je reč o onima koji imaju vlast, ekonomsku ili socio-kulturnu moć, u medijskom tekstu može se identifikovati kroz dve uloge, ulogu čuvara i lojalističku ulogu. Uloga čuvara (engl. *Watchdog Role*)⁷ podrazumeva da je funkcija novinara da zaštiti javni interes i da različite elite na vlasti poziva na odgovornost i da kritički preispituje „slučajeve korupcije, prevare, kriminala, političke blokade pravnih inicijativa, uznemiravanja, dezinformacija, kršenja ljudskih prava i korporativnih zloupotreba” (Mellado 2015, 604). Lojalistička uloga (engl. *Loyal-facilitator Role*)⁸ odnosi se na karakteristike pokornosti, zavisnosti i zastupanja stavova onih u čijim rukama je moć (Sparrow 1999: prema Mellado 2015).

6 Specifični indikatori uloge: zastupljenost stava novinara u sadržaju, dublja interpretacija događaja, poziv na akciju/delanje, pripisivanje kvalifikacija i vrednosti pojavama i pojedincima i upotreba prvog lica jednine u tekstu.

7 Specifični indikatori uloge: informisanje o sudskom ili administrativnom procesu, dovođenje u pitanje iznetih činjenica od strane novinara i od strane drugog aktera u medijskom tekstu, kritika kroz novinarsku evaluaciju i evaluaciju od strane drugih aktera u medijskom tekstu, otkrivanje skrivenih podataka kroz novinarsku evaluaciju i evaluaciju od strane drugih aktera u medijskom tekstu, plasiranje eksternog istraživanja koje otkriva skrivene podatke, plasiranje rezultata istraživačkog rada novinara i prikazivanje direktnog konflikta koji postoji između novinara/novinarske kuće i elite koje ima moć.

8 Specifični indikatori uloge: prihvatanje i promovisanje akcija, prihvatanje i promovisanje politika, predstavljanje pozitivne slike o elitama; promovisanje nacionalnog napretka i uspeha, poređenje sa drugim zemljama, promocija nacionalnih trijumfa, promocija imidža svoje zemlje, patriotizam.

Perspektiva koja analizira novinarski pristup publici odnosi se na debatu o javnom i komercijalnom u novinarstvu i na tri pogleda na publiku: kao na korisnike usluga, potrošače ili građane (Mellado 2015). Ovakva percepcija publike u sprezi je sa tri dimenzije realizacije novinarskih uloga: servisna uloga, zabavljačka uloga i građanska uloga. Uloga servisa (engl. *Service Role*)⁹ podrazumeva stvaranje relacije između publike kao klijenta naspram novinara kao profesionalca koji pruža informacije i savete o svakodnevnim uslugama koje su na raspolaganju građanima, ali ono takođe „politizuje građanska pitanja jer ima mnogo zajedničkog sa društvenim pokretima i grupama za zastupanje” (Eide & Knight 1999, 525). Prema Mellado (2015) ova uloga se fokusira na direktnu pomoć publici umesto indirektnog usmeravanja na rešenje problema. Zabavljačka uloga (engl. *Infotainment Role*)¹⁰ ogleda se u tabloidnom ili tržišno orijentisanom novinarstvu koje „koristi različite stilističke, narativne i/ili vizuelne diskurse kako bi zabavilo i oduševilo”, gde su u centru pažnje opuštenost i emocionalna iskustva publike (Mellado 2015, 600). Građanska uloga (engl. *Civic Role*)¹¹ podrazumeva novinarsko izveštavanje usmereno na građane zasnovano na principima društvene odgovornosti i „ohrabrivanje javnosti da se uključi u javnu debatu i da učestvuje u društvenom, političkom i kulturnom životu” (Dahlgren 1995, prema Mellado 2015, 601).

U radu se prepliću i koriste znanja proistekla iz ova tri komplementarna teorijska korpusa da bi istraživanje dalo što potpuniji odgovor na pitanje kako mediji u Srbiji izveštavaju o pravosuđu.

4. METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Istraživanje i metodologija na kojoj je zasnovan rad deo je globalnog istraživačkog projekta Journalistic Role Performance Project (JRP), koji je teorijski us-

-
- 9 Specifični indikatori novinarske uloge su: uticaj na svakodnevni život, pružanje praktičnih saveta za rešenje problema publike sa okolinom, pružanje saveta za rešenje individualnih problema publike, pružanje potrošačkih informacija, pružanje saveta za razlikovanje kvaliteta usluga i proizvoda i apel novinara za pomoć ugroženim pojedincima ili grupama.
 - 10 Specifični indikatori uloge: pružanje personalizovanih informacija o pojedincima, iznošenje informacija iz privatnog života pojedinca, senzacionalističko izveštavanje, izveštavanje sa eksplicitnim iznošenjem emocija i izveštavanje koje uključuje morbidne informacije.
 - 11 Specifični indikatori uloge: uključivanje u medijski tekst reakcije građana o nekom pitanju, uključivanje zahteva ili potreba građana u medijski tekst, izveštavanje o uticaju na lokalnu sredinu i izveštavanje o uticaju na društvenu zajednicu, davanje kredibiliteta građanskim zahtevima u izveštavanju, informisanje građana o njihovim pravima i mogućnostima, pružanje kontekstualnih informacija koje pomažu građanima u donošenju odluka, izveštavanje koje uključuje pitanja građana usmerena prema onima koji su na vlasti, informisanje o građanskim aktivnostima i podrška građanskim pokretima.

postavljen i realizovan od strane istraživačkog tima sa Pontificia Universidad Católica de Valparaíso, Čile. Cilj globalne studije je da se sistematski analizira stanje novinarskih kultura u novom medijskom pejzažu širom sveta. Uzorak je obuhvatio sve tipove medijskog sadržaja, štampu, radio, televiziju i onlajn medije iz ukupno 37 zemalja, u okviru kojih je analizirana i novinarska kultura u Srbiji. Podaci su prikupljeni 2020. godine, koju je obeležilo izbijanje pandemije Covid-19.

Sledeći načela uzorkovanja na globalnom nivou, uzorak u Srbiji obuhvatio je ukupno 11 informativnih medija koji reprezentuju raznovrsnost medijskog sistema Srbije po nekoliko kriterijuma: vlasnička struktura medija, broj zaposlenih novinara u mediju, građanska i politička orijentacija medija i veličina medijske publike. Istraživanjem su obuhvaćene: glavne informativne emisije plasirane na tri televizijska kanala, Radio Televizija Srbije (RTS), Pink i N1 i dve radio stanice, Radio Beograd i Radio S; celokupan sadržaj objavljen u tri štampana dnevna lista, Politika, Blic i Informer; sve vesti plasirane na naslovnoj strani tri onlajn portala usmerena na informativno dnevno-političko izveštavanje, Danas.rs, Telegraf.rs i Kurir.rs u dva dnevna preseka (11h i 23h). Stratifikovano-sistematski uzorak čini 6.067 jedinica analize (medijskih tekstova) prikupljenih tokom 14 dana (dve konstruisane nedelje) u periodu od januara do decembra 2020. godine. Kako je fokus na novinarskoj produkciji informativnog sadržaja u analizu su uključeni samo faktografski novinarski žanrovi koji su potpisani kao (ko)autorsko delo analiziranih redakcija.

Novinarske uloge su operacionalizovane na empirijski proverljive indikatore u jedinstvenom kodnom listu, koji je definisan za potrebe globalnog JRP projekta i prethodnih studija (Mellado et al. 2017; Mellado & van Dalen 2017; Mellado et al. 2021). U kodni list su uključene: tehničke karakteristike medijskog sadržaja (tip medija, medij, datum objave, struktura teksta, pozicioniranje u odnosu na druge medijske tekstove i tema teksta), analiza izvora u medijskom sadržaju (broj izvora, specifična vrsta izvora, zastupljenost različitih tipova izvora, zastupljenih različitih stavova izvora, zastupljenost ekspertskih izvora i izvora u ulozi svedoka), indikatori za merenje zastupljenosti prethodno definisanih šest profesionalnih uloga novinara u medijskom sadržaju.

Analizu medijskog sadržaja sprovedla su četiri prethodno obučena koderi, među kojima je nasumično podeljen uzorkovani sadržaj kako bi se smanjila pristrasnost i izbegla situacija da jedan koder analizira samo jedan medij. Tokom procesa kodiranja sprovedeno je testiranje koderi kako bi se osigurala pouzdanost u stvarnom procesu kodiranja. Podaci Krippendorff's alpha (K_a) interkoder testa između uloga kreću se od .85 do .93, dok se podaci Cohen's kappa za uloge kreću između .65 i .96. Kada je reč o tehničkim karakteristikama i analizi izvora, podaci Cohen's kappa interkoder testa kreću se između .878 i .997.

U cilju odgovora na ključno istraživačko pitanje na koji način i u kojoj meri je pravosudni sistem zastupljen u srpskim medijima, fokus dubinske analize

sadržaja je na medijskom sadržaju koji je kao glavnu temu imao „pravosuđe“ (medijske priče o unutrašnjem funkcionisanju sudskog sistema, kao što je imenovanje sudija, konkretna krivična ili građanska suđenja, kao i priče o sudskim zabranama i funkcionisanju sudskog/pravnog sistema na svim nivoima).

5. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

5.1. Pravosuđe na medijskoj agendi

Pravosuđe kao glavna tema medijskog izveštavanja zastupljeno je u 1,4% medijskih tekstova (N=87) u odnosu na ukupan uzorak (N=6.067). Zauzima 15. poziciju od 23 teme koje su analizirane u medijskom uzorku (Tabela 1). Ovo pokazuje da je pravosuđe nisko pozicionirano na agendi medija u Srbiji, posebno kada se posmatraju dve najzastupljenije teme – zdravstvo, sa zastupljenošću od 16,6% (N=1.007), i sport, 15,8%, (N=957), koje su čak 11 puta zastupljenije u odnosu na teme koje se bave pravosudnim sistemom. Zdravstvo je rekordno visoko pozicionirano zbog izbijanja svetske pandemije Covid-19.

Nakon zdravstvenih i sportskih tema, drugu grupu čine teme čija se zastupljenost kreće oko 10% u ukupnom uzorku: zabavne teme i životi slavni 10,8% (N=658), političke teme 9,3% (N=563) i tema policije i kriminala 9,3% (N=532). Ove tri teme na medijskoj agendi zastupljenije su skoro sedam puta više u odnosu na teme koje se tiču pravosuđa u najširem smislu.

Ovakva distribucija pokazuje da se, pored društveno-političkih tema, veliki prostor u medijima posvećuje zabavnom sadržaju, tako da su na drugom i trećem mestu na medijskoj agendi sport i život slavni. Javna uprava i politika, kao srž informativnog sadržaja, u ovom uzorku su na četvrtom mestu i jednako prisutne kao i teme koje se odnose na kriminal i rad policije.

Tabela 1. Zastupljenost tema u analiziranom medijskom uzorku

Tema medijskog izveštavanja	Broj medijskih tekstova (N=)	Procenat zastupljenosti teme (%)
Zdravlje	1.007	16,6%
Sport	957	15,8%
Zabava i poznate ličnosti	658	10,8%
Vlada i politika	563	9,3%
Kriminal i policija	562	9,3%
Kultura	387	6,4%
Ekonomija i biznis	233	3,8%

Lifestyle	233	3,8%
Kampanje i izbori	216	3,6%
Transport	168	2,8%
(Prirodne) katastrofe	164	2,7%
Socijalni problemi	108	1,8%
Obrazovanje	99	1,6%
Vojska	94	1,5%
Pravosuđe	87	1,4%
Nauka i tehnologija	86	1,4%
Religija i crkve	73	1,2%
Mediji i komuniciranje	66	1,1%
Druge teme	62	1,0%
Klimatske promene	58	1,0%
Demonstracije i protesti	57	0,9%
Infrastruktura i javni radovi	53	0,8%
Rad i zapošljavanje	50	0,8%
Energija i razvoj resursa	26	0,4%

Teme iz oblasti pravosudnog sistema retko se nalaze na naslovnim stranimama ili među „udarnim vestima” informativnih emisija. Podaci pokazuju da je samo 12 vesti sa temom pravosuđa zauzimalo tu prominentnu poziciju, a među redakcijama nema konsenzusa kada je reč o tome koji događaji zaslužuju da budu među vestima dana. Samo tri vesti koje se odnose na iste događaje su se pojavile u dva medija kao glavne, dok je distribucija preostalih „udarnih” vesti različito raspoređena između medija ne prateći logiku dnevne aktuelnosti nekog događaja ili teme. Dubinska analiza sadržaja pokazuje da se tri teme, koje su zavredele pažnju najviše dva medija da se istog dana nađu u vrhu dnevne agende, odnose na: presudu za ubistva u dve džamije na Novom Zelandu (N1 i Pink); suđenje političaru Milutinu Jeličiću Jutki za seksualno uznemiravanje (N1 i Kurir); hapšenje pripadnika OVK po nalogu Specijalnog suda za Kosovo (N1 i Radio S). Jedan deo objašnjenja se može tražiti u načinu na koji je formiran uzorak, odnosno u činjenici da su različite vrste medija objavljivale sadržaj koji se odnosio na donekle različite periode (npr. novine na jučerašnji dan), no ostaje činjenica da ni u okviru iste vrste medija (npr. među različitim novinama ili televizijama) ne postoji usaglašenost.

Pravosuđe se u medijima dominantno posmatra kroz fokus na, za medije najintragantnije, sudske procese. Čak tri četvrtine uzorka se odnosi na sudske procese (N=66), od čega su ubedljivo najviše medijske pažnje dobila suđenja

koja imaju političku dimenziju (N=29). Slede suđenja u kojima su slavne ličnosti akteri (N=10), sudski procesi koji se odnose na dotad nepoznate građane koji su počinili krivična dela (N=10), pa suđenja za organizovani kriminal (N=9), suđenja zbog seksualnog nasilja (N=4) i suđenje zbog građanskih parnica (N=4). Vidljivost suđenja koja imaju političku dimenziju posledica je činjenice da su u Srbiji neke politički i društveno visokopozicionirane ličnosti ubijene i da, bez obzira na dugotrajnost tih postupaka, još postoji interesovanje javnosti za njihov konačni ishod. Tako nalazi pokazuju da su mediji izveštavali o razmatranju žalbi na prvostepenu odluku u procesu za ubistvo novinara Slavka Ćuruvije, kao i o suđenju za ubistvo jednog od političkih lidera Srba sa Kosova, Olivera Ivanovića. Pored toga, postoje suđenja koja su posledica ratne prošlosti (Ratku Mladiću, suđenje pripadnicima OVK), kao i afere koje se dovode u vezu sa nosiocima političkih funkcija i zbog kojih su u toku sudski procesi (afera Jovanjica).

Medijskoj vidljivosti sudskih slučajeva u kojima su akteri poznate ličnosti doprinelo je intenzivno interesovanje tabloida za dva slučaja, suđenje Zoranu Marjanoviću za ubistvo svoje supruge i pevačice Jelene, i suđenje u kome su glavni akteri pevačica Ljupka Stević i policijski general Dragiša Simić. O suđenjima u kojima su akteri građani najčešće se izveštavalo kada je reč o pojedincima koji su počinili ubistva. Većina analiziranih medija prenela je međunarodnu vest o osuđivanju na doživotni zatvor osobe koja je na Novim Zelandu 2019. godine u dve džamije ubila 51 osobu i ranila 40.

Osim ovih tema, mediji su objavljivali vesti o suđenjima različitim kriminalnim grupama i pojedincima, koji se u većini slučajeva terete za ubistva. Kada je reč o seksualnom nasilju, pored suđenja političaru Militinu Jeličiću Jutki, uzorkom su obuhvaćena i dva teksta o manje poznatim slučajevima.

Rad pravosudnog sistema i opšte stanje u njemu, kao što je reforma pravosuđa, položaj sudija, tužilaca, procesi izbora i sl., su periferni u medijskoj slici i ima ih u svega pet tekstova. Svaki tekst ima različit fokus i različite osobe za izvore, što sugeriše da su redakcije, odnosno novinari inicirali temu i da su je procenili kao relevantnu. Ovi tekstovi se bave odnosom između tužilaštva i sudstva, načinom izbora advokata, novim zakonom o zaštiti informacija i procenom opšteg stanja u pravosuđu.

Iako je analiziranu godinu obeležila pandemija Covida 19, u uzorku su samo četiri teksta donosila informacije o uticaju pandemije na rad pravosuđa. Ove vesti su usmerene na obaveštavanje građana o izmenjenom režimu rada sudova, kao i o preporuci Ministarstva pravde Tužilaštvima da se odredi pritvor za osobe koje su kršile mere samoizolacije.

Kako je cilj ovog rada prikaz medijske slike kao celine, nalazi su prikazani iz te perspektive, no važno je naglasiti da postoje razlike između analiziranih medija u količini pažnje koju su posvetili pravosuđu. Posmatrano po apsolutnim brojevima, najviše tekstova je na svom veb sajtu objavio Kurir (N=21), koji u senzacionalističkom stilu prati sudske procese. Politika (N=18) je, kada

se posmatra po apsolutnim brojevima na drugom mestu, međutim, u odnosu na druge medije najviše je izveštavala o stanju i funkcionisanju pravosuđa. Preciznije, od šest tekstova iz ove tematske grupe tri je objavila Politika. Ukoliko posmatramo udeo vesti o pravosuđu u uzorku pojedinačnih medija u posmatranom periodu izdvaja se televizija N1 u kojoj je 5% ukupno objavljenih vesti bilo o ovoj temi i koja je najčešće ove vesti plasirala kao vesti dana (od dvanaest vesti koje su bile vesti dana četiri je objavila N1).

Analiza medijske agende otkriva da je pravosuđe kao tema dvostruko marginalizovano. Prvo na opštoj medijskoj agendi je kao tema nisko pozicionirano, posebno kada se ima na umu njegov društveni značaj i važnost perioda za uspostavljanje nezavisnosti i profesionalnosti pravosudnog sistema. Drugi nivo marginalizacije je vidljiv kad se pogleda agenda unutar tekstova koji se bave pravosuđem. Tu je uočljivo da sudski procesi dominiraju, a sadržaji koji se odnose na principe funkcionisanja pravosudnog sistema kao celine i njegove relevantnosti za svakodnevni život građana jedva da postoje u medijskoj slici.

5.2. Ko oblikuje vesti – zastupljenost izvora

U ukupnom uzorku tekstova koji su za glavnu temu imali pravosudni sistem, u 26% medijskih tekstova (N=23) nije postojao nijedan izvor, ni u obliku citata ni kao parafrazirana izjava. Ova grupa vesti bazirana je na saopštenjima za štampu, što ukazuje na ulogu medija kao pukog kanala za prenos poruka i istovremeno dodeljivanje komunikacijske moći društvenim institucijama koje određuju i definišu temu. Najveći broj tekstova, njih 39%, ima po jedan izvor (N=34), a njih 34% (N=30) ima dva ili više izvora, što govori da je samo u trećini tekstova moguće naći neku vrstu raznolikosti među izvorima. Dublja analiza, pak, pokazuje da u 30% tekstova (N=26) postoji raznovrsnost tipova izvora, odnosno da ljudi koji iskazuju svoja mišljenja dolaze iz različitih profesionalnih polja i pozicija, govore na primer kao političari, građani, slavne ličnosti.

Raznovrsnost gledišta koja su u tekstu iskazana od strane izvora zastupljena je još ređe i ona se može pronaći samo u petini tekstova (N=17). Dubinska analiza ovih tekstova pokazuje da su razlike u gledištima posledica različitih iskaza suprotstavljenih strana u sudskim procesima, na primer advokata odbrane i tužioca. Odnosno, u ovim tekstovima su vidljiva različita stanovišta kada je reč o partikularnim interesima i situacijama, a ne o pitanjima koja se odnose na pravosudni sistem u celini i na način njegovog uređenja i reformisanja.

Kada je reč o različitim vrstama kodiranih izvora, u analiziranim tekstovima dominiraju izvori iz pravosudnog i sudskog sistema i oni su prisutni u malo manje od polovine tekstova, ukupno u 47% tekstova (N=41) (Tabela 2). S obzirom na to da medijima dominiraju vesti iz sudnica, logično je da su najprisutniji privatno angažovani advokati. Pored njih, vidljivi su portparoli različitih sudova i tužilaštva koji govore ispred i u ime tih institucija, dok je sudija bio izvor samo u vesti o doživotnoj robiji koja je dosuđena za zločine na Novom

Zelandu. Predstavnici stručnih tela i profesionalnih udruženja su dobili pažnju u medijima samo u dva navrata: kada je predsednica veća sudija Vinka Beraha Nikićević iznela informaciju o izmeni u radu sudova zbog kovida i kada je predsednik Advokatske komore Srbije bio izvor za tekst o tome kako funkcioniše izbor u pravosudnim organima.

Druga po zastupljenosti, ali značajno manje vidljiva grupa su građani koji su prisutni u 13% medijskih tekstova (N=11) u kojima govore iz lične perspektive bilo kao učesnici ili kao svedoci događaja o kome se izveštava.

Predstavnici države ili političkih partija i mediji su podjednako zastupljeni kao izvor (N=8). Mediji su izvor kada se preuzima iz nekog drugog medija, ali i u jednom specifično medijskom slučaju tužbe kada je Olja Bečković, autorka Utiska nedelje, tužila autore „Tvit hita” koji emituje TV Pink. Od političkih aktera je najvidljiviji Milorad Dodik, predsednik Republike Srpske, koji je u analiziranom periodu osporavao prisustvo i pozicije stranih sudija u Ustavnom sudu BiH, dok su ostali političari bili prisutni kao izvori po jednom, najviše u kontekstu tužbi za uvredu kada je reč o domaćim političarima (Vojislav Šešelj, Borko Stefanović). Mišljenja eksperata su prisutna u samo 7% tekstova (N=6), što je u skladu sa nalazom da mediji izrazito retko analiziraju funkcionisanje i način na koji se transformiše pravosudni sistem.

Tabela 2. Zastupljenost različitih tipova izvora u medijskom sadržaju

Vrsta izvora	Ukupan broj izvora (N=)	Procenat tekstova sa zastupljenim izvorima (%)
Pravni i sudski izvori	41	47%
Građani	11	13%
Država ili politička stranka	8	9%
Mediji	8	9%
Organizacije građanskog društva	7	8%
Vojska	4	5%
Policija	4	5%
Anonimni izvori	4	5%
Slavne ličnosti	2	2%
Predstavnici crkve	2	2%
Izvori iz komercijalnog sektora	1	1%
Ostalo	1	1%

U analiziranim sadržajima sa temom pravosuđa 93 puta su se pojavile osobe i institucije u ulozi izvora. Ne postoji pojedinac ili institucija kao izvor informacija koji se izdvajaju po zastupljenosti. Najbrojniji su advokati koji daju izjave u kontekstu pojedinačnih slučajeva u kojima su angažovani, i oni su kao grupa profesionalaca vidljivi, ali kao pojedinci ne dobijaju značajan udeo u medijskoj pažnji. Ovakav nalaz je rezultat medijskog fokusa na suđenja i korišćenja advokata kao izvora vesti.

Kada je reč o izvorima u pravosuđu, postoji svojevrsno prepuštanje komunikacijskog prostora institucijama koje ili prosleđuju saopštenja ili poruke šalju preko portparola. U tom smislu je prisutna društvena konstrukcija vesti o pravosuđu u skladu sa dominantnim društvenim vrednostima i vrednostima tog sistema. Izraženo je odsustvo ključnih institucija (npr. Ministarstva pravde, Tužilaštva, profesionalnih udruženja) koje učestvuju u oblikovanju samog sistema, kao i običnih građana i načina na koji oni koriste usluge pravosudnih organa. Medijskom slikom dominiraju disperzovane grupe sačinjene od mnoštva individualnih aktera koji se u medijima oglašavaju sa stanovišta svojih i/ili klijentovih partikularnih interesa. U tom smislu, struktura izvora u ovom uzorku se može čitati kao povlačenje medija pred institucijama, sa jedne strane, i pred privatnim interesima, sa druge, i potpuno zanemarivanje izveštavanja u službi javnosti.

5.3. Zastupljenost novinarskih uloga u medijskim tekstovima

Način na koji mediji obrađuju temu pravosuđa je dodatno proučavan kroz novinarske uloge koje su vidljive u sadržaju. Prilikom analize su uzimani u obzir rasprostranjenost i intenzitet uloge. Rasprostranjenost se odnosi na broj tekstova u kojima je moguće uočiti bar jedan od indikatora specifičnih za tu ulogu, tako da se vidi u kom udelu analiziranih tekstova je ta uloga prisutna. Intenzitet uloge, pak, pokazuje koliko specifičnih indikatora unutar uloge je prisutno, odnosno što je više indikatora neke uloge prisutno to je uloga intenzivnije zastupljena u uzorku.

Kada je reč o rasprostranjenosti, analiza performansi novinarske profesije pokazuje najveću zastupljenost uloge čuvara (engl. *Watchdog Role*) u medijskim tekstovima kojima je u fokusu izveštavanja bio pravosudni sistem. Profesionalna uloga čuvara, u kojoj novinar štiti javni interes pozivajući na odgovornost različite elite na vlasti, a mediji vrše funkciju „četvrte grane vlasti“, zastupljena je u 83% (N=72) tekstova sa temom pravosudnog sistema. Ovako procentualno visoka zastupljenost uloge čuvara rezultat je prisutnosti jednog specifičnog indikatora, koji, prema dizajnu istraživanja, postoji uvek kada priča uključuje informacije o sudskim ili administrativnim procesima protiv političkih, ekonomskih i/ili kulturnih elita, ili običnih ljudi. Ovaj indikator je prisutan u 94% (N=68) medijskih tekstova u kojima postoji uloga čuvara i razlog je zašto je uloga čuvara najrasprostranjenija. Tretiranje izveštavanja o sudskim i administrativnim procesima kao dela *watchdog* uloge je u skladu sa pretpostavkama iznetim na početku teksta koje se odnose na važnost medijskog izveštavanja o pravosuđu jer je pretpostavka da zainteresovanost medija utiče na povećanje transparentnosti i nastojanje da se obezbedi poštovanje principa pravičnosti. U tom smislu, ako mediji prate različite procese oni bi trebalo da deluju kao čuvari demokratije i svojevrsni garanti nepristrasnosti i pravednosti u procesima o kojima izveštavaju.

Pravosudni procesi o kojima se izveštavalo u najvećem broju slučajeva odnosili su se na vladu i predstavnike političke elite (N=24), dok su drugi po zastupljenosti bili oni protiv običnih građana (N=21), a potom slede procesi protiv kulturnih elita, koje podrazumevaju i poznate ličnosti iz sveta muzike, filma, mode (N=11), biznis i ekonomskih elita (N=3), više od jedne grupe (N=2), crkve (N=1) i predstavnika civilnog društva (N=1). Ovi nalazi su u skladu sa prethodno navedenim rezultatom da su na agendi visoko kotirana suđenja i to specifično suđenja koja imaju političku dimenziju. U tom smislu se može reći da mediji prate suđenja u kojima je podignuta tužba protiv državnih funkcionera i visokopozicioniranih članova političkih partija, kako u Srbiji tako i u inostranim zemljama. Eksplicitno kritička dimenzija ove uloge, koja se ogleda u preispitivanju, kritikovanju ili osuđivanju institucija i pojedinaca, koji čine deo elite sa ciljem institucionalne transparentnosti i efikasnosti, zastupljena je u samo 6% medijskih tekstova (N=4) sa temom pravosudnog sistema u najširem smislu. Ponovo, ovaj nalaz je koherentan sa do sada iskazanim podacima koji ukazuju na izrazito nizak nivo interesovanja za sistem kao celinu.

Druga uloga po rasprostranjenosti među tekstovima koji se bave pravosuđem je zabavljачka uloga novinara (engl. *Infotainment Role*), čiji se bar jedan indikator može naći u 69% tekstova (N=60). Ona se ogleda u različitim stilističkim, narativnim i/ili vizuelnim elementima kojima se nastoji privući i zabaviti publika. Najčešće je to indikator senzacionalizma, odnosno upotreba stilskih elemenata sa ciljem da se istakne i naglasi neobično, neverovatno i spektaklatno što je slučaj u 47% tekstova (N=41). Sledi ga indikatora personalizacije koji podrazumeva plasiranje informacija u vezi sa specifičnim karakteristikama ili poreklom jedne ili više osoba i prisutan je u 38% tekstova (N=33).

Kada se pogleda intenzitet uloga dobija se obrnuta slika. Odnosno, zabavljачka uloga (engl. *Infotainment Role*) je duplo snažnije prisutna, tačnije njeni indikatori su dvostruko zastupljeniji nego što je slučaj sa ulogom čuvara (engl. *Watchdog Role*). Srednja vrednost za zabavljачku ulogu je $M=.26$, dok je za ulogu čuvara $M=.13$. Ovaj nalaz sugerše da mediji u velikoj meri senzacionalistički i tabloidno izveštavaju o temama iz oblasti rada pravosudnog sistema da bi šokirali publiku.

Pored ove dve uloge koje svojom rasprostranjenošću i intenzitetom dominantno određuju medijsku sliku pravosuđa, primetna je intervencionistička uloga (engl. *Interventionist Role*), koja postoji u 33% tekstova (N=29) i govori nam da su u tom delu tekstova novinari koristili neko od sredstava da iskažu svoje mišljenje. Najčešće je to kvalifikovanje osoba o kojima se izveštava korišćenjem određenih prideva (N=15), iznošenjem svog mišljenja (N=14) ili interpretiranjem (N=11). U dve trećine tekstova ne postoji nijedan indikator koji bi ukazao na stav novinara, što je posledica i velikog broja saopštenja, kao i kratkih vesti, napisanih faktografski. U analiziranim tekstovima je pristup koji podržava i hvali odluke nosioca vlasti skoro nepostojeći (N=2), što je logično s obzirom na to da ozbiljne rasprave o uređenju i reformisanju pravosuđa nisu

vidljive u medijskoj slici koja je analizirana. Kada je reč o publici, dominacija zabavljačke uloge ukazuje da se publika dominantno tretira kao kupac koga treba zabaviti, šokirati i emocionalno uvući u narrative o različitim suđenjima, dok druga dva pristupa publici koje je ovo istraživanje obuhvatilo ostaju na marginama. Tako je građanska profesionalna uloga novinara (engl. *Civic Role*) zastupljena u 11% tekstova (N=10), dok je profesionalna uloga servisa građana (engl. *Service Role*) zastupljena u 3% tekstova (N=3).

6. DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Pozicija pravosuđa na medijskoj agendi Srbije ne ukazuje na značaj koji ta grana vlasti ima u društvu. Tekstovi i prilozi koji se odnose na pravosudni sistem u celini i na način njegovog funkcionisanja i transformisanja su toliko retki da se na osnovu toga ne bi dalo naslutiti da je godina koja je analizirana deo perioda intenzivne promene samog sistema. U tom smislu se nalazi ovog istraživanja nalaze u istoj liniji sa istraživanjem rađenim u Americi, u kom je zaključeno da „medijska agenda ignoriše šira, suštinska i trajna pitanja od javnog značaja kada je reč o radu pravosuđa i da propušta priliku da informiše javnost o tome kako taj sistem zaista radi” (Fox et al. 2007,15). Dominira epizodno izveštavanje, fokusirano na pojedinačne sudske slučajeve, a nedostaje analiza određenog fenomena, problema ili dela sistema.

Medijska reprezentacija je zakrivljena jer iskustva građana, koja su najzastupljenija u realnom, svakodnevnom životu, ne nalaze svoj izraz u medijima. Pravosuđe se u medijskoj slici dominantno svodi na suđenja javnim ličnostima različitih profila, ili običnim građanima koji su počinili ozbiljna krivična dela. U tom smislu se može reći da u medijima dominira „tabloidna pravda” (Fox et al. 2007), a da su redakcije čija uređivačka politika odstupa od takvog principa izuzetno malobrojne.

Ipak, činjenica je da su od svih suđenja mediji najviše pažnje posvetili onima koji su imali političku dimenziju i da se u tom segmentu može govoriti o ulozi novinara čuvara (engl. *Watchdog Role*). Međutim, izvedba ove uloge u srpskim medijima je specifična. Naime, dve trećine tekstova koji se bave nekim aspektom suđenja i imaju političku dimenziju sadrže i elemente tabloidnog pristupa, tj. bar jedan indikator zabavljačke uloge (engl. *Infotainment Role*). Kada je reč o tekstovima koji prate suđenja protiv aktera koji su deo državne ili partijske elite, tri četvrtine imaju tabloidnu notu. Zbog toga smatramo da u srpskim medijima, kada je reč o izveštavanju o pravosuđu, postoji uloga koja bi se mogla nazvati *tabloidni watchdog* i koja podrazumeva tabloidni pristup prilikom izveštavanja o politički i društveno relevantnim sudskim procesima. Ovakav spoj zabavljačke i kontrolne funkcije otvara pitanje da li mediji mogu biti kontrolori transparentnosti i pravednosti rada sudova ukoliko pri izveštavanju imaju pristup koji pre svega ima za cilj da zabavi i uzbuđi one koji to prate, umesto

da pozivaju na odgovornost. Odnosno, ako se prilikom izveštavanja od suđenja pravi šou, koliki je kapacitet takve forme izveštavanja da obavlja kritičku i kontrolnu ulogu? Autorke rada smatraju da ovakav pristup derogira kontrolnu funkciju medija i dovodi do poznatosti određenih slučajeva, ali ne i do kritičkog pritiska javnosti koji bi rezultirao povećanjem transparentnosti, efikasnosti i pravednosti procesa.

Dva glavna nalaza su proistekla iz ove analize. Prvi je u saglasju sa nekim navedenim istraživanjima (Fox et al. 2007; Jewkes 2004; Moran 2013) koja pokazuju zakrivljenost u medijskom prikazu pravosuđa koji insistira na neobičnim suđenjima i zapostavlja društveno relevantne teme koje se odnose na funkcionisanje sistema u celini. Drugi nalaz se odnosi na neobičnu kombinaciju ključnih novinarskih uloga označenih terminom *tabloidni watchdog*, koji ukazuje na kontradiktornost koja u prethodnim istraživanjima nije uočena kada je reč o medijskom izveštavanju o pravosuđu. Ovaj nalaz je poziv za dalja istraživanja koja bi imala za cilj da ustanove da li je ovakav novinarski pristup specifičnost Srbije, ili postoji i u sličnim medijskim sistemima, kao i da li je to odlika izveštavanja samo o pravosuđu.

Potencijalna manjkavost ovog istraživanja je činjenica da je uzorkovanje medijskog sadržaja objavljeno tokom 2020. godine, što implicira da je izveštavanje o pandemiji Covid-19 uticalo na medijsku agendu. Veliki prostor koji je pandemija dobila mogao je da se odrazi i na malu zastupljenost tekstova sa temom pravosudnog sistema. Međutim, nedostatak prethodnih analiza koje su se bavile vidljivošću pravosudnog sistema u medijima onemogućava izvođenje valjanog zaključka o uticaju vanredne situacije izazvane pandemijom na relativno malu zastupljenost ove teme u analiziranom uzorku. Takođe, iako je ovo istraživanje obimno, i uzorak u Srbiji je obuhvatio više od 6.000 tekstova, činjenica je da je reč o dve konstruisane nedelje i moguće je da bi neki drugi metod uzorkovanja doveo do drugačije slike.

Pored sistematskog praćenja zastupljenosti teme pravosudnog sistema na medijskoj agendi u „normalnim“ uslovima izveštavanja, buduća istraživanja treba usmeriti i prema ispitivanju novinara kao profesionalne grupe komunikatora, čije su profesionalne uloge ovde merene kroz medijski sadržaj. Istraživanja treba da obuhvate razumevanje profesionalnih uloga, sa posebnim fokusom na pojedinačne indikatore u okviru profesionalne novinarske uloge čuvara (engl. *Watchdog Role*) i zabavljačke uloge (engl. *Infotainment Role*). Takođe, fokus istraživača mogao bi se razvijati u pravcu analize percepcije novinara o značaju tema u okviru pravosudnog sistema, kao i mišljenja o različitim pristupima prilikom izveštavanja.

Poslednji izveštaj Evropske komisije objavljen u oktobru 2022. godine (European Commission 2022) pokazuje da je Srbija postigla određeni napredak u pravosudnom sistemu, ali da je sve još uvek na nivou pripreme za promenu zakonske regulative u skladu sa propisima EU i da se čeka na implementaciju svih preporuka. Ovakav izveštaj sugeriše i da je potrebno više pažnje posvetiti

pravosudnom sistemu u medijskom izveštavanju i to na način da se podigne svest i poveća nivo javnog znanja o transformaciji koja je u toku.

LITERATURA

- Anstead, Nick, and Andrew Chadwick. 2012. "A primary definer online: the construction and propagation of a think tank's authority on social media". *Media, Culture & Society*, 40.2: 246–266.
- Banović, Božidar & Ilić, Aleksandra. 2019. „Mediji i organizovani kriminalitet”. U: Jelena Kostić i Aleksandar Stevanović (ur.), *Finansijski kriminalitet i korupcija*, 157–167.
- Eide, Martin, and Graham Knight. 1999. "Public–Private Service: Service Journalism and the Problems of Everyday Life". *European Journal of Communication*, 14.4: 525–547.
- European Commission. 2022. Key findings of the 2022 Report on Serbia. Preuzeto sa: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/country_22_6089 (30. oktobar 2022).
- Fox, Richard L., Robert W. Van Sickel, and Thomas L. Steiger. 2007. *Tabloid justice: Criminal justice in an age of media frenzy*. Boulder: Lynne Rienner.
- Hall, Stuart (Ed.). 1978. *Policing the crisis: Mugging, the state, and law and order*. Macmillan.
- Haltom, William. 1998. *Reporting on the Courts: How the Mass Media Cover Judicial Actions*. Chicago: Burnham.
- Hanitzsch, Thomas. 2007. "Deconstructing journalism culture: Toward a universal theory". *Communication theory*, 17.4: 367–385.
- Jewkes, Yvonne. 2004. "Media representations of criminal justice". In: John Muncie & David Wilson (eds.), *Student handbook of criminal justice and criminology*, 67–79. London: Cavendish Publishing Limited.
- Jugović, Aleksandar & Bogetić, Dragica. 2017. "The Media and Crime: from Sensationalism to Moral Panic". In: Ivana Stevanović i Olivera Pavićević (urs.), *Pravosuđe i mediji*, 101–114. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- McCombs, Maxwell E. & Reynolds, Amy. 2009. "How the News Shapes our Civic Agenda". In: Jennings Bryant & Mary Beth Oliver (eds.), *Media Effects: Advances in Theory and Research*, 1–15. London & New York: Routledge.
- McCombs, Maxwell E., & Shaw, Donald L. 1972. "The Agenda-Setting Function of Mass Media". *The Public Opinion Quarterly*, 36.2: 176–187.
- McDonald, Daniel G. 2004. "Twentieth-Century Media Effects Research". In J. D. H. Downing, D. McQuail, P. Schlesinger & E. Wartella (eds.), *The Sage handbook of media studies*, 183–200. London: Sage.
- Mellado, Claudia, & Van Dalen, Arjen. 2017. "Challenging the citizen–Consumer journalistic dichotomy: A news content analysis of audience approaches in Chile". *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 94.1: 213–237.

- Mellado, Claudia, et al. 2017. "The hybridization of journalistic cultures: A comparative study of journalistic role performance". *Journal of Communication*, 67.6: 944–967.
- Mellado, Claudia, et al. 2021. "Sourcing pandemic news: A cross-national computational analysis of mainstream media coverage of COVID-19 on Facebook, Twitter, and Instagram". *Digital Journalism*, 9.9: 1261–1285.
- Mellado, Claudia. 2015. "Professional roles in news content: Six dimensions of journalistic role performance". *Journalism Studies*, 16: 596–614.
- Ministarstvo za evropske integracije Republike Srbije, „Vodič kroz pregovore Srbije i Evropske unije”. (internet) dostupno na: <https://www.mei.gov.rs/srl/obuka/e-obuke/vodic-kroz-pregovore-srbije-i-evropske-unije/klasteri/klaster-1/poglavlje-23-pravosudje-i-osnovna-prava/>
- Mitrović, Milovan M. 2012. „Politika, etika i dijalektika kažnjavanja u Srbiji”. U: Đorđe Ignjatović (ur.), *Kaznena reakcija u Srbiji*, 81–95. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Moran, Leslie J. 2014. "Mass-mediated 'open justice': court and judicial reports in the Press in England and Wales". *Legal studies*, 34.1: 143–166.
- Mršević, Zorica. 2017. "Media coverage of court proceedings in cases of gender-based violence". In: Ivana Stevanović and Olivera Pavičević (ur.) *Pravosuđe i mediji*, 195–208. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Nelson, Jacob L. 2020. "The enduring popularity of legacy journalism: An analysis of online audience data". *Media and Communication*, 8.2: 40–50.
- Radojević, Mijodrag. 2022. „Amandmani i promena ustava”. *Politička revija*, 72.2: 29–50.
- Shaw, Donald L. & McCombs, Maxwell E. 2008. *Agenda Setting in the New Media Landscape: Two Perspectives and Approaches to Research*. Presentation at Colloquium for Philip Meyer School of Journalism and Mass Communication, University of North Carolina at Chapel Hill March 27–28, 2008.
- Stevanović, Ivana. 2017. „Najgori oblici dečjeg rada u Srbiji i izveštavanje medija”. U: Ivana Stevanović i Olivera Pavičević (urs.), *Pravosuđe i mediji*, 209–226. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Vining Jr., Richard L. & Marcin, Phil. 2014. "An economic theory of Supreme Court news". *Political Communication*, 31.1: 94–111.
- Vining Jr., Richard L., Wilhelm, Teena & Collens, Jack D. 2015. "A market-based model of state Supreme Court news: Lessons from capital cases". *State Politics & Policy Quarterly*, 15.1: 3–23.
- Vujičić, Nikola. (2017). "The conditional release: Implementation in Court Practice and Media Reporting in the Republic of Serbia in the period from 2011 to 2015". U: Ivana Stevanović i Olivera Pavičević (urs.), *Pravosuđe i mediji*, 281–294. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.

Danka Ninković Slavnić
Kristina Milić

NEGLECTED TOPIC MARKED BY SENSATIONALISM: THE POSITION OF THE JUDICIAL SYSTEM IN THE MEDIA IN SERBIA

SUMMARY

The paper explores the representation of the judicial system in Serbian media and provides an analysis of three aspects: the position of the topic on the media agenda, the sources, and journalistic approaches. The research is based on the content analysis conducted within the international research project *Journalistic role performance* (JRP). The sample for Serbia encompasses 6.067 news items published in 11 national media during 2020. Results show double marginalisation of the judicial system in media. Firstly, the topic is underrepresented – only 1,4% of the news stories (N=87) refers to the topic, secondly, when the media do report they are focused on trials and rarely discuss the functioning of the judicial system, its reform, or its relevance for citizens. Further analysis reveals that reporting about the judicial system is marked by watchdog and infotainment journalistic roles which are often contradictorily combined into a tabloid watchdog role, a hybrid form of reporting about politically relevant trials in a sensationalistic manner.

KEYWORDS: judicial system, media agenda, journalist role performance, media representation of judicial system.